

НАВРҶЗИ БОСТОНӢ ВА МАОРИФПАРВАРИИ МИЛЛӢ

Башир АЗИЗӢ

пажӯҳишгари ИФСХ ба номи А.

Баҳоваддинов АМИТ

ПАЁМИ УМЕДОФАРИН ВА ЗАРУРАТИ БОЗШИНОСИИ ОӢИНИ НАВРҶЗӢ

Имсол Наврӯз дар Тоҷикистон бо ҳолу ҳавои умедофарине таҷлил мегардад, гӯйӣ Наврӯз дар ин гӯшае аз сарзаминҳои хостгоҳи хеш иқболи баландтаре ёфтааст ва бо паёме тоза дар даст хотири наврӯздӯстон ва ситоишгарони табиатро шод месозад.

Ин паёми тоза ва умедбахш, тарҳи бунёди Маркази байналмилалии Наврӯз дар шаҳри Душанбе аст, ки дар Паёми торихии Бунёдгузори сулҳ ва ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Раисҷумҳури Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон 16 декабри соли 2025 дар дастури кори мақомоти давлатӣ ва ниҳодҳои илмию фарҳангии Тоҷикистон қарор гирифт. Дар Паём чунин таъкид гардидааст, ки: “Бо дарназардошти фалсафа ва ҳикмати ҷовидони Наврӯз, суннат ва анъанаҳои башардӯстонаи он ва истифодаи он барои тарбияи наслҳои оянда дар шаҳри Душанбе Маркази байналмилалии Наврӯз бунёд гардад”. Ин гоме расмӣ барои бунёди Маркази байналмилалии Наврӯз дар қалби Тоҷикистонро метавон ҳамчун дувумин ҳодисаи бузург дар торихи муосири арҷгузори Наврӯз, пас аз ҳодисаи ба расмият шинохтани Наврӯз дар Қатъномаи Маҷмаи умумии Созмони Милали Муттаҳид аз 21 март соли 2010 ба ҳайси Рӯзи ҷаҳонӣ ва муносибати байналмилалӣ, баршумурд.

Пайванди Наврӯз бо тамаддуни башарӣ. Аммо суоле, ки метавонад матраҳ шавад, ин аст, ки ойини Наврӯзиро бо мероси тамаддуни башарӣ чӣ пайвандест? Ба иборати дигар, чӣ арзиш ва ҳикмате дар мероси Наврӯзӣ нухуфтааст, ки сазовори чунин ҷойгоҳи арҷманде дар ториhi башарӣ гардидааст? Барои дарк ва дарёфти ин пайванд, ноғузир бояд ба гузаштаҳои бисёр дур назар андохт, ба роҳпаймоии бисёр тулонии башар ва ин ки инсонҳои аввалӣ то дастёбӣ ба ҷойгоҳи инсонии мутамаддин чӣ гомҷоеро бардоштаанд?

Донишмандон дар ториhi башарӣ ба таври қул се марҳилаи асосиро тафқиқ мекунанд: яқум, марҳилаи ҳаёти бадавӣ; дувум, марҳилаи ҷомеаи кишоварзӣ; сеюм, марҳилаи ҷомеаи саноатӣ. Марҳилаи аввалӣ ё ҷомеаи бадавиро ба номи марҳилаи пешотамаддунӣ ва дур аз марҳилаи баъдӣ, яъне ҷавомеи кишоварзӣ саноатиро даврони тамаддуни инсонӣ мешиносанд (ниг.: Гелнер, Эрнест. Говоҳањ, шамшер ва китоб. -Чикаго: Донишгоҳи Чикаго, 1989. -288 с. -С.16). Бинобар шавоҳиди генетикӣ, полеонтологӣ ва бостоншиносӣ, ниёкони мо (ҳомосапиенс) худуди дусад то чаҳорсад ҳазор сол қабл дар Африқо ҳамчун мавҷудоти беаҳаммият дар канори дигар ҳайвонот ба ҷамъоварии ғизо ва шикор саргарм буданд. Худуди ҳафтод ҳазор сол қабл аз Африқо ба қораҳои дигар шуруъ ба муҳочират намуданд ва нахуст ба Осиё по гузоштанд. Аммо фақат худуди даҳ ҳазор сол пеш дар Осиё хунари кишоварзиро омӯхтанд. Нуктаи ҷашмгир ин аст, ки ин давраи ахири даҳҳазорсола дар муқоиса бо садҳо ҳазор сол даврони пешомудерн, замони бисёр кӯтоҳест. Ба ибораи дигар, ниёкони мо мутамаддин шуданро фақат худуди даҳ ҳазор сол пеш омӯхтанд. Ба қавли муаррих, фарҳангшиноси машҳури амриқой ва муаллифи китоби “Ториhi тамаддун” Вил Дуронт, “Нахустин қадам дар роҳи тамаддун кишоварзӣ аст ва фақат хангоме ки инсон дар сарзамине, ба қасди

кишоварзӣ дар он ва захира кардани ғизо барои рӯзи мабодои худ, мустақар шавад ва ояндаи худро таъмин кунад, фароғи хотир ва эҳтиёҷи мутамаддин шуданро эҳсос кард” (ниг.: Дуронт, Вил. Торихи тамаддун. -Ҷилди аввал. Ҷасли аввал. - Техрон, 1367. -С.4). Аммо ниёкони мо пеш аз кашфи кишоварзӣ, дар муддати ин садҳо ҳазор соли ҳаёт чӣ ҷойгоҳ ва мақомеро дар рӯйи замин доштанд? Ва чӣ чизеро метавон ба яқин дар бораи онҳо гуфт? Дар ин робита суханони муаррихи саршинос ва муосир Ноаҳ Ҷарарӣ қобили тааммул аст, махсусан, замоне ки ба ин ҳақиқат ишора мекунад, ки: “Боаҳаммият”-тарин чизеро, ки бояд дар бораи инсонҳои моқабли торих донист, ин аст, ки онҳо мавҷудоти бисёр “беаҳаммият” будаанд. Вучуди ниёкони мо дар кураи замин аз кирмҳо, моҳиҳо, ҳашараҳо ва парандагон тафовути чандоне надошт” (ниг.: Сухбати телевизионии Ноаҳ Ҷарарӣ дар барномаи “TED” таҳти унвони “Чаро башар ҷаҳонро идора мекунад?”. Ландан, июни соли 2015. Сухбати телевизионии мазкурро дар шабакаи YouTube таҳти унвони “Why humans run world” метавонед бибинед).

Бале, ниёкони пешини мо дар гули садҳо ҳазор сол, пеш аз кашфи ҳунари кишоварзӣ мавҷудоти пешипоуфтадае дар кураи Замин буданд ва қодир набуданд, то аз ҳаёти ҷонварӣ фосила гиранд. Шикор ва ҷамъоварии ғизо пешаи асли ва муштараки онон бо дигар ҳайвонот буд ва маҷол намеёфтанд, то аз марзе, ки ду оламе -- барбарият ва тамаддунро ҷудо месозад, гузор кунанд, то он ки кашфи ҳунари кишоварзӣ даричаи наvero ба рӯйи навъи инсон дар роҳи мутамаддин шудан гушуд. Ин гоми зафарманд, аҷдоди моро ба ҷодаи тамаддун раҳнамун сохт, ки баъдҳо бо кашфи ҳунари хатнависӣ ва сипас бо гомҳои устувортаре дар роҳи инқилоби илмӣ гузошт, ки саранҷом бо бароҳандозии инқилоби саноатӣ кори эъмори кохи тамаддунро ба гунаи бесобиқае тасреъ

бахшид. Сарзамини Ирони куҳан, дар канори Байнаннаҳрайн ва Миср аз марокизи пешқадами ривочи кишт дар Осиё буд, ки шохиди чунин гузори торихӣ низ будааст.

Кашфи кишоварзӣ ба унвони падидаи тамаддунсоз, нуқтаи атфе дар торихи башар аст, ки паёмадҳои сарнавиштсозро ба ҳамроҳ доштааст. Дар ин ҷо бархе аз паёмадҳои тамаддунсозро бармешумарем:

1.Кашфи кишоварзӣ мучиби он гардид, то ниёкони мо аз мавҷудоти сирфан масрафкунанда ба мавҷудоти тавлидкунанда гузор кунанд ва тавонистанд, аз мавҷудоти сирфан зистӣ ба мавҷудоти културӣ мубаддал гарданд, ки бо ин гузори торихӣ инсонҳо роҳи худро барои ҳамеша аз ҳайвоноти дигар ҷудо сохт.

2.Ривочи кишт ин имконро фароҳам овард, то инсонҳо битавонанд дар як макони собит дар рӯйи замин як ҷонишин шаванд, ки дар натиҷа соҳиби одрес ва ҳувият шуданд.

3.Тақрори кишт ва таҷрубаи ҷамъоварии ҳосилот дар фасл ва замони муайян ба ниёкони мо омӯхт, то замонро бишносанд ва торих биофаринанд ва молики тақвим гарданд.

4.Инсонҳо бо ҳунари кишоварзӣ дар коллективҳои бузургтаре бо ҳам дасти ҳамкорӣ доданд ва ин ҳамкорӣ тавоноии ононро дар муқоиса бо дигар ҳайвонот ба гунаи ҷашмгире афзоиш дод. Миёни онон тақсими кор сурат гирифт, бархеҳо ба умури амниятӣ гумошта шуданд ва бархе ба идора ва раҳбарии созмонҳои ибтидоии давлатӣ пардохтанд. Қарияҳо тавсеа ёфт ва бо зухури шаҳрҳо, тиҷорат равнақ гирифт. Табақоти ҷадид ба вучуд омад ва нухбагон ва дигар ақшори ҷомеа тавонистанд ба тафаккур ва умури маънавӣ бипардозанд.

Албатта, ин чунин дастовардҳо масири зиндагии башарро саранҷом ба сӯйи ҷомеаи санъатии имрӯз ҳамвор сохт ва дар ниҳоят, инсонро аз мавҷудоти пешипоуфтодаи дирӯз, акнун

дар ҷойгоҳи идоракунанда ва қудратмандтарин мавҷуд дар кураи замин қарор дод. Ниёкони мо ба поси аҳаммияти тамаддунофарини кишт, онро гиромӣ доштад ва Наврӯзи хушойинро офариданд. Ин ойини тамаддунсоз ҳамчу мероси маънавӣ кавкаби ҳидоят шуд, то чашму дили ворисони ин фарҳанг, дигар на ба сӯйи осмон, балки ба ҳамин замини неъматифарин дӯхта шавад ва то пайвандашонро бо замин ва табиат пойдортар созанд. Ин чунин пайванд ва наздикӣ бо табиат бо гузашти замон ба навъе ҷаҳонбинӣ табдил гардид, то ворисони ин фарҳанг, саодати лаби кишт ва оби токи ҳамин хокро ба ҳеҷ ваъдае нафурӯшанд ва ба қавли Хайём: “Ин нақд бигир, даст аз он нася бидор”. Бад-ин тартиб, ситоиш ва арҷгузори Наврӯз дар руҳи ҷомеаи мо нуфуз ёфт, ки бозтоби онро метавон, бавежа дар мероси адабӣ ва шеърӣ фарҳанги мо ба равшанӣ дарёфт.

Кинаварзиҳо бо Наврӯзӣ. Бо ин ки ойини Наврӯӣ чунин мероси бузурги тамаддуниро бар армуғон дорад, аммо на дар ҳама ҷо ва на ҳамеша аз ин ойини тамаддунофарин ба гунаи шоиста пазирой гардидааст. Торих дар қаламрави сарзаминҳои куҳани мо шоҳиди душманиҳо бо ойини Наврӯзӣ будааст. Достони кинаварзӣ бо Наврӯз ба нахустин ҳучуми аъроб ба сарзамини мо мерасад. Аммо бо он ки Наврӯз дар қаламрави хилофати Уммавӣ расман ҳаром пиндошта шуд, хулафои араб худ аз нарасидани тухфаҳои Наврӯзӣ, ки дар сарзамини Хуросон ривоч дошт, хушнуд набуданд, зеро бо манъ кардани Наврӯз аз ҳадоёи Наврӯзӣ бенасиб мемонданд, ба ҳамин далел тамоил нишон доданд, то тухфаҳои Наврӯзиро ҳалол, аммо Наврӯзро ҳаром шуморанд. Мардуми сарзаминҳои ишғолшуда дар Хуросон саъй карданд, бо дарки тамоили шикампарастии хулафои араби он аср ононро ба қабули тухфаҳои Наврӯзӣ одат диҳанд, то бад-ин васила суннати таҷлили Наврӯз аз дастбурди онон начот ёбад.

Бад-ин гуна Наврӯз тавонист, аз баракати хӯйи шикампарастӣ ва моландузии дуқондорони дин ба ҳаёти худ идома диҳад.

Яке аз дарсҳое, ки метавон аз торих омӯхт, ин аст, ки кохи тамаддун бо ҳама шукӯҳмандии он метавонад мавриди торочи бегонагон бо тамаддун қарор гирад. Бо он ки бегонагон бо ойини Наврӯзӣ, ба гунаи систематик бештарин зарбаро ба ин ойин расонданд, аммо он чи бисёр дарднок аст, он зарбаҳоест, ки худи ворисони ин фарҳанг ба ойини Наврӯзӣ ворид карданд. Яъне, ононе, ки ворисони ҳамин фарҳанг буданд, аммо ба арзишҳои тамаддунофарини он пай набурданд ва бо хидмат ба бегонагон теша ба решаи фарҳанги пурбори ниёкони худ заданд. Ба қавли зиндаёд, доктор Муҳаммадамини Риёҳӣ, “Хилофати арабии Бағдод ва коргузорони он дар Ирон аз Ғазнавиён ва Салҷуқиён ва дигар силсилаҳои тобеи хилофат, ба таври мустамар кӯшида буданд, ки иронӣ торих ва фарҳанг ва иронӣ будани худро фаромӯш кунанд. Ин сиёсат ончунон реша давонда буд, ки шоир ва нависандагон аз худ бегона шуда буданд. Масалан, ба унвони намуна донишманди мутафаккире мисли Муҳаммади Ғазолӣ дар “Кимийи саодат”-и худ зимни мункироти бозорҳо чунин мегӯяд: “Аммо... он чи барои Сада ва Наврӯз фурӯшанд, чун сипар ва шамшери чӯбин ва буқи сафолин, ин дар нафси худ ҳаром нест, валекин изҳори шиори габргон аст, ки муҳолифи шаръ аст ва аз ин чиҳат нашоёд. Балки ифрот кардан дар ороستاني бозор ба сабаби Наврӯз ва қатоифи бисёр кардан ва тақаллуфҳои нав сохтан барои Наврӯз нашоёд, балки Наврӯз ва Сада бояд ки мундарис шавад ва касе номи он набарад” (ниг.: Ғазолӣ, Муҳаммад. Кимийи саодат. -Ҷилди аввал. Ба кӯшиши Аҳмади Ором. -Техрон, 1333. -С.407). Имом Ғазолӣ дар дарбори Салҷуқиён ҳамчун мутақаллим ва фақеҳи бузурги шофеимазҳаб дар мақоми мударриси аъзами мадрасаи Бағдод -- олитарин минбари тадриси ҷаҳони исломи он асрро дар

ихтиёр дошт ва аз ҳимояти мустақими сиёсии хулафои Бағдод бархурдор буд. Ғазолӣ бо забони фикҳ, қудрати сиёсии хилофати Бағдод ва дастнишондодагони салҷуқии онҳоро мащруият мебахшид ва аз ҳамин ҷойгоҳи мансабӣ, ояндаи ҷаҳони фикрии ислом шакл мегирифт. Ғазолӣ аз чунин ҷойгоҳ фатво дод, то дигар номе аз Наврӯз бурда нашавад ва аз ҳамин мақом дастур меод, то тадриси фалсафа дар мадориси ин сарзамин роҳ наёбад. Ӯ ҳамон касест, ки файласуфони бузурги сарзамини мо Форобӣ ва Синоро такфир мекард. Аммо ин бор ин ҳама ҷафо дар ҳаққи мероси пуарарзиши фарҳангии мо сӯтмандона тавассути як ирониюласт – зодаи Туси Хуросон Ғазолӣ сурат мегирад, ки ҳофизаи тарихиашро аз даст дода ва мероси фарҳангии чандинҳазорсолаи ёдгори ниёконашро барбод медиҳад, то фарҳанги биёбониро муқаддас шуморад ва дар хидмати бегонагоне қарор мегирад, ки ба номи дин воридаи сарзамини ниёкони ӯ гардиданд, то фарҳангашро тороч кунанд. Ба қавли Ҳофиз:

*Ман аз бегонагон ҳаргиз наолам,
Ки бо ман ҳар чи кард, он ошно кард.*

Имом Ғазолӣ, бо он ки ирониюласт ва ҳамшаҳрии Фирдавсӣ буд, аммо навиштаҳои ӯ, ба қавли зиндаёд Муҳаммадамини Риёҳӣ, “инъикоси сиёсати хулафои Бағдод ва дастнишондогони Салҷуқии онҳо, ва намунаи тангназарист. Ӯ таваҷҷуҳ накард, ки Наврӯз рабте ба габргон надорад. Ирониён пеш аз ривочи дини Зардушт ҳам Наврӯзро ҷашн мегирифтанд, имрӯз ҳам мегиранд, баъд аз мо ҳам хоҳанд гирифт” (ниг.: Риёҳӣ, Муҳаммадамин. Гулгашт дар шеър ва андешаи Ҳофиз. -Техрон: Интишороти илмӣ, 1358. -С.35).

Ин ки имрӯз, хушбахтона, Наврӯз бо шукӯҳи ҳар чи бештар дар Тоҷикистон таҷлил мегардад, гувоҳи рӯшани суханони тарихии зиндаёд Риёҳӣ аст, ки Наврӯз акнун низ ба ҳаёти ҳеш

идома медиҳад. Бигзор, ин суруд барои ҳамеша дар сарзамини Наврӯзпарвари Тоҷикистон танинандоз бошад, ки:

*То ба гардун сухани Наврӯз аст,
Тоҷикистон Ватани Наврӯз аст!*

Бори фалсафӣ ва илмии ойини Наврӯзӣ. Дар фалсафаи ахлоқ як асли асосӣ аст, ки замоне инсонҳо бо ҳам дар робита қарор мегиранд ва метавонанд ба ҳамдигар асар бигзоранд, онгоҳ дар баробари ҳамдигар масъул низ ҳастанд. Аз ин диди фалсафаи ахлоқ, “мо на танҳо дар баробари аъмоли худ масъул ҳастем, балки дар баробари он чиро ки метавонем ҷилавгирӣ кунем, низ масъул ҳастем” (ниг.: Сингер, Питер. Як зиндагии ахлоқӣ. -Нидерланд: “Спектром”, 2001. -С.14). Бар мабнои ин принципи ахлоқӣ, инсонҳо ҳақ надоранд, ки бо замин, ки метавонанд ба он асар бигузоранд, чунон рафтор кунанд, ки зиндагиро барои мардумони дигари бахшҳои кураи замин ва ё наслҳои оянда душвор ва номумкин созанд. Яъне адолати байни наслҳо бояд риоят шавад.

Яке аз фалосифаи бузурги асри равшангарӣ Иммануэл Кант яке аз усули асосии ахлоқиро чунин баён мекунад: “Чунон амал кун, ки қоидаи рафтори ту битавонад ба сурати қонуни ҳамагонӣ дарояд” (ниг.: Кант, И. Бунёди мобаъд-ут-табиаи ахлоқ. Мутарҷим Ҷамид Иноят ва Алӣ Қайсарӣ. -Техрон: Интишороти Хоразмӣ, 1394. -210 с.). Ҳар гоҳ ин асли ахлоқии Кантро дар заминаи муҳити зист ва ҷиғунагии истифода аз заминро татбиқ кунем ва фарз кунем, ки ҳар инсон, дар ҳар қучои кураи замин барои рифоҳи шахсии худ, ҷангалҳоро нобуд созад, хокро фарсоиш диҳад ва ё танаввуи ҳайвонотро барҳам занад, акнун ин гуна рафторро, агар ҳамчу қонуни ҳамагонӣ бисозем, натиҷа чӣ хоҳад шуд?! Онгоҳ ҳамаи ҷангалҳо ва манобеи табиӣ аз миён хоҳанд рафт. Пас, наметавон аз он амал қоидаи ҳамагонӣ сохт, чунки шартӣ бақои зиндагии инсонҳоро аз миён мебарад. Пас, инсон аз

лиҳози бархурди ахлоқӣ бо муҳити зист набояд тавре рафтор кунад, ки асли рафтораш натавонад қонуни ҳамагонӣ шавад. Баръакс, бояд чунон рафтор кунад, то таъсири рафтораш ба идомаи беҳтари ҳаёт барои имрӯз ва наслҳои оянда судманд бошад.

Аммо бархурди илмӣ бо падидаҳо, аз ҷумла масъалаи муҳити зист, аз лиҳози равиш, моҳият ва ҳадаф бисёр мутафовит аз бархурди ахлоқӣ аст. Ҳукми илмӣ бар мабнои мушоҳида, озмоиш, андозагирӣ ва таҷруба метавонад чизеро рад ва ё таъйид кунад. Илм меӯяд, агар аз замин беш аз ҳад баҳрабардорӣ кунем, ҷи паёмаде хоҳад дошт. Аммо қазовати арзишӣ ва ахлоқӣ намекунад, ки ин кор хуб ва ё бад аст. Аммо ахлоқ меӯяд, ки инсон дар баробари табиат масъул аст ва ҳақ надорем ва набояд заминро тавре масраф кунем, ки ояндагон зиён бибинанд. Пас, ҳукми илмӣ ҷанбаи тавсифӣ дорад ва фақат ба мо меомӯзад, ки воқеият чунин аст. Масалан, об дар сад дараҷа ба ҷӯш меояд ва ё кураи замин дорои зарфият ва марзҳои муайяну мушаххаси зистӣ аст, ки гузор аз он марзҳо монанди тағйироти иқлимӣ ва ё нобудии танаввуи зистӣ муҷиби барҳам задани шадид ва баргаштнопазир мегардад. Шавоҳиди илмӣ ба мо нишон медиҳанд, ки суръати масрафи инсон бисёр бештар аз суръати бозсозӣ ва тавоноии замин аст. Озмоишҳои илмӣ ба мо меомӯзанд, ки бисёре аз дигаргуниҳо дар муҳити зист, монанди аз миён рафтани анвои ҳайвонот, нобудии ҷангалҳои қухан, зуб (обшавӣ)-и яхҳои қутбӣ ва пирияхҳо, ғайриқобили баргаштанд ва идомаи чунин вазъият бақои насли ояндаро дар хатар меандозад. Биноан, ҳифозати муҳити зист аз диди илмӣ, сарфи назар аз ҷигунагии бархурди ахлоқию сиёсии мо, ҳамчу шартӣ пайдории ҳаёт ба рӯйи кураи замин аст. Албатта, дастовардҳои илмӣ метавонад пояи мутмаине барои қазовати ахлоқӣ бошад. Ойини Наврӯзӣ ҳам бори ахлоқӣ ва ҳам такаҷоҳи илмӣ дорад.

Наврӯз - пуле миёни дирӯз ва имрӯз. Ҳадафи мо аз бозшиносии мероси фарҳангӣ барои диди имрӯз ва оянда аст, на ба хотири гузашта. Мо таҷлили Наврӯзро барои ваҳдат ва пайвастагии торихӣ ҳамчун абзори неруманди шинохти падидаҳои фикрии муосир ва пайванди гузашта бо имрӯз ва оянда ниёз дорем, то насли навро дар рӯзҳои парешонии арзишҳо ва азхудбегонагӣ раҳнамун бошад. Рисолати фарҳангӣ танҳо посдории дастовардҳои гузашта нест, балки нигариши тоза ба он низ аст, то падидаи фарҳангро ба савол мубаддал кунем, камбудҳояшро ошкор созем, зеро ҳамаи ҷиҳоти мероси фарҳангӣ наметавонад барои ҳамеша улғу ва дастури наҷотбахши насли имрӯз ва оянда бошад. Дар бисёре аз падидаҳои фарҳангии гузаштаи мо, аносире аз одоти қабила ва хурофа низ ғалаба кардааст, ки бояд онро аз вучуди фарҳанг пок созем. Дар ҳамин мабно аст, ки ҷустуҷӯи рисолат дар ойини Наврӯзӣ барои насли имрӯз, ҳамоно шинохти муҷаддади он ба василаи ҳар фарди насли имрӯз аст, то худ ба гунаи мустақил ба бозшиносии мероси гузашта ҳиммат гуморад. Аммо ин мероси фарҳангӣ барои насли имрӯзӣ чӣ арзише метавонад дошта бошад?

Насли имрӯзӣ беш аз ҳар замоне, паёмадҳои бухрони муҳити зистро мустақиман таҷруба мекунад, паёмадҳои ноговоре, монанди муҳочиратҳои ногозирии иқлимӣ, таҳдиди амнияти ғизоӣ, олудагии кураи замин, камбуди оби ошомиданӣ аз масоили меҳварии гуфтумони иҷтимоӣ ва сиёсии асри мо ба шумор мераванд, ки бо масъалаи адолати иҷтимоӣ ва сулҳи ҷаҳонӣ пайванди мустақим доранд. Ривочи кишт ва ойини Наврӯзӣ ба мо омӯхт, ки инсон замоне мутамаддин шуд, ки аз мавҷуди сирф масрафкунанда ба мавҷуди тавлидкунанда ва парваришдиҳандаи масъул мубаддал гардад. Фарҳанги Наврӯз дар маҳор кардани масраф, эҳтиром ба замин ва табиат ва ҳифз ва ниғаҳдории

дарозмуддат аз кураи замин бозтоб меёбад. Ойини Наврӯзӣ ба мо омӯхт, ки замин ҳамчун сарчашмаи ҳаёт ва манбаи неъматҳои моддӣ замонати пойдории ҳаёти ҳамагон аст. Биноан, покиза нигоҳ доштани онро вазифаи муқаддас шуморем, то ҳангоми истифода аз манобеи замин ончунон бархурд намоем, ки наслҳои оянда низ битавонанд аз он баҳраманда шаванд. Ойини Наврӯзӣ ба мо ахлоқи посдорӣ масъулна ва зисти боҳамӣ бо дигар бошандагони кураи заминро меомӯзад. Пас, ойини Наврӯзиро бояд ба донишқадаи маърифат ва посдорӣ аз табиат ва шод зистан дар кураи замин мубаддал созем, то Наврӯз дигар на танҳо ҳамчун мероси фарҳангии мардумони ҳавзаи муайян, балки ба омӯзайи ҳамзистии муштарак шиносӣ гардад.

Сухани поёнӣ. Наврӯз аз он ойинномаҳоест, ки ифтихори зоиши тамаддуно дар оғуш нухуфта дорад. Арзишҳои тамаддунофарини Наврӯз на танҳо ёдгори мардумони ҳавзаи фарҳангии хос аст, балки мероси тамаддуни башарӣ ба шумор меравад, ки акнун шиносномаи байналмилалӣ низ дорад. Наврӯз дорои ториhi пур аз фарозу фурӯд аст, ки аз он на дар ҳама ҷо ва ҳамеша ба гунаи яқсон истиқбол гардидааст. Паёми бунёди Маркази байналмилалии Наврӯз дар Тоҷикистон гоми умедофарине дар роҳи арҷгузорию шоиста ва бозшиносии Наврӯз дар замони мо ба шумор меравад, ки метавонад заминаи бозшиносии ин мероси тамаддуно дар миқёси густурдатаре фароҳам намояд. Ойини Наврӯзӣ ба мо меомӯзад, ки инсонии мутамаддин касест, ки танҳо масрафкунанда дар рӯи замин набошад, балки ҳамчун тавлидкунандаи масъул, заминро дӯст дошта бошад, онро парвариш диҳад ва аз он пайвасти мувозибат намояд, то кураи замин на танҳо барои зистани имрӯз, балки хонаи амне барои наслҳои оянда низ бошад.

Бояд ба хотир дошт, ки мо молики мутлақи замин нестем, балки амонатдори масъули он ҳастем. Кураи замин пеш аз мо вучуд дошта ва пас аз мо ҳам вучуд хоҳад дошт. Мо ҳанӯз охири насли сокинони замин нестем ва аз лиҳози ахлоқӣ ҳақ надорем ба гунае аз манобеи замин баҳра гирем, то насли оянда қурбонии ниёзмандиҳои рӯзмарраи мо гарданд. Таҳриб ва бархурди ғайримасъулona дар баробари замин ва муҳити зист бар хилофи ойини Наврӯзӣ ва бархурди ғайриахлоқӣ ва бар хилофи ёфтаҳои илмӣ ва низ беадолатии ошкор дар баробари насли имрӯз ва оянда аст. Омӯзаҳои ойини Наврӯзӣ бо усули ахлоқӣ ва дастовардҳои илмӣ дар ҳамсӯйии комил аст ва ин мероси куҳан метавонад пули тамаддуние бошад миёни мероси арҷманди дирӯзи башарӣ ва инсонии масъулиятмехвар ва мутамаддини имрӯз.